

Vzhajajoča operna zvezda Giuseppina Strepponi (1815–1897) v Gorici

MONIKA MARUŠIČ | ZRC SAZU, Muzikološki inštitut

✉ monika.marusic@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek¹ na kratko predstavi začetke glasbenega gledališča v Gorici in opiše delovanje mestnega gledališča *Teatro di Società*. Pod vodstvom mestne uprave, ki je bdela nad glasbenogledališkim dogajanjem v mestu, se je leta 1835 z naslovno vlogo v Donizettijevi operi *Anna Bolena* predstavila tudi pevkva Giuseppina Strepponi. Sopranistka, ki je bila tedaj še na začetku svoje operne kariere, je kmalu zatem postala ena največjih italijanskih opernih pevk, pozneje pa tudi žena vodilnega italijanskega opernega skladatelja druge polovice 19. stoletja Giuseppeja Verdija.

Ključne besede: glasbeno gledališče, opera, Gorica, *Teatro di Società*, Giuseppina Strepponi.

Una stella emergente dell'opera, Giuseppina Strepponi (1815–1897), a Gorizia

Riassunto: L'articolo presenta brevemente gli inizi del teatro musicale a Gorizia e descrive le attività del Teatro di Società della città. Sotto la direzione dell'amministrazione comunale, che sovrintendeva agli eventi teatrali e musicali della città, nel 1835 si esibì la cantante Giuseppina Strepponi nel ruolo principale dell'opera *Anna Bolena* di Donizetti. Il soprano, che all'epoca era ancora agli inizi della sua carriera operistica, divenne presto una delle più grandi cantanti d'opera italiane, successivamente anche moglie del principale compositore d'opera italiano della seconda metà del XIX secolo, Giuseppe Verdi.

Parole chiave: teatro musicale, opera, Gorizia, Teatro di Società, Giuseppina Strepponi.

Goriški prostor je od zgodnjega srednjega veka dalje večino časa zaznamoval obmejni značaj, zato je že zgodaj postal stičišče številnih jezikov in raznolikih kulturnih vzgibov.² Kljub pestri jezikovni, etnični in kulturni podobi dežele pa sta na področju glasbenega gledališča prevladovala italijanska kultura in jezik, med drugim tudi zato,

ker se je opera kot glasbenogledališka zvrst razvila na območju današnje severne Italije.

Gorica je že zgodaj razvila bogato kulturno in umetniško dejavnost, saj sta bila mesto in njegova okolica med drugim poseljena s številnimi plemiškimi družinami ter prebivalci iz visokih družbenih slojev, ki so finančno podpirali umetnost. S plemstvom so povezani tudi začetki glasbenogledališke

¹ Prispevek je nastal v okviru usposabljanja mladih raziskovalcev (ARIS 58023) in raziskovalnega programa »Raziskave glasbene preteklosti na Slovenskem« (ARIS P6-0004).

² Več o večjezičnosti in deželni zavesti Goriške, ki je presejala jezikovne razlike domačega prebivalstva glej: Makuc 2015: 5–9 in Makuc 2019: 7–9.

dejavnosti v Gorici, ki segajo v 17. stoletje. Takrat so se v mestu ustavljale potujoče skupine komedijantov in glasbenikov, ki so na mestnih trgih in v atrijih plemiških palač uprizarjale predstave (Arbo 1998: 23–27). Za goriško plemstvo je bila nato leta 1740 zgrajena in odprta prva gledališka stavba, Bandeujevo gledališče, ki ga je na svojem zemljišču dal postaviti plemič Giacomo Bandeu di Freuenhaus (oz. Jakob Bandelj). Stavbo je podobno kot večino sočasnih gledališč leta 1779 zajel uničujoč požar, potreba po novem prostoru, ki bi v mestu nudil možnosti za uprizarjanje predstav, pa je bila tako velika, da so se kmalu začeli pojavljati načrti za gradnjo novega poslopja. Tri leta pozneje, 29. junija 1782, je bila odprta nova gledališka stavba, ki se je še naprej imenovala po lastniku Bandeuju (Planiscig 1881: 3–16). Leta 1810 je gledališče prešlo v roke solastniške družbe plemičev,³ ki je že imela zakupljeno večino gledaliških lož, obenem pa je postalo javno, s čimer se je tudi preimenovalo v *Teatro di Società*. Lastniki lož so pod določili gledališke uprave finančno skrbeli za vzdrževanje stavbe in honorarje gledaliških skupin, ki so Gorico v začetku 19. stoletja obiskovale dvakrat letno (prav tam: 33–42).

Repertoar goriškega *Teatro di Società* so na začetku 19. stoletja najvidneje zaznamovali govornjena dramska dela, vokalno-instrumentalni koncerti oz. akademije ter priložnostni koncerti, ki so jih v Gorici prirejali ob raznih mestnih slavnostih.⁴ Gledališko blagajno so redno polnile tudi redute oz. plesi v maskah, ki so se najpogosteje odvijali v predpo-

stnem času. Opere so za gledališke hiše vedno predstavljale veliko finančno breme in so se uprizarjale redkeje, hkrati pa so za mesto pomenile pomemben kulturni in družabni dogodek. Tudi v 19. stoletju so jih pod vodstvom impresarijev oz. gledaliških direktorjev še vedno uprizarjale potujoče gledališke skupine, ki so se na potovanju med pomembnimi opernimi centri ustavljale v Gorici. Pogosto so bile del zabavnega programa, ki je na mestnem trgu spremljal sejem San Bartolomeo (sv. Jernej). Ta se je vsakoletno odvijal konec avgusta in je v Gorico privabljal tako tuje obiskovalce kot tudi domačine, ki so se po poletnih mesecih vračali v mesto.

Uprava goriškega gledališča je leta 1835 med sejmom San Bartolomeo angažirala gledališko skupino, ki je v mestu uprizorila Donizettijevo tragično opero *Anna Bolena* po libretu Feliceja Romanija. Ta je skladatelju po izjemnem uspehu v Parizu in Londonu prinesla tudi mednarodno prepoznavnost (Grasso 1996: 55). Delo, ki je prvotno nastalo za milanski karneval, so številni glasbeniki kritiki označili za prelomico v skladateljevem opusu, saj se je Donizetti prav z *Anno Boleno* prvič jasneje oddaljil od Rossinijevega stila in nakazal nove slogovne smernice, značilne za njegove poznejše operne tragedije. Praizvedba v milanskem *Teatro Carcano* se je odvila zgolj pet let pred goriško postavitvijo, 26. decembra 1830, na njej pa je pela slavna sopranistka Giuditta Pasta, ki ji je Donizetti namenil naslovno vlogo (Russo 2015: 37–52).

O goriški uprizoritvi *Anne Bolene* se sicer ni ohranilo veliko podatkov. Zaenkrat ne vemo, koliko ponovitev je predstava doživela, prav tako nimamo dostopnih informacij o odzivih publike ali kritikov. Ključnega pomena pa je ohranjen opis pevske zasedbe, s čimer lahko operno izvedbo umestimo med morda najzanimivejše glasbenogledališke dogodke v mestu iz prve polovice 19. stoletja. Sestavljali so jo priznani pevci Giovanni Cevaceppi (Henrik VIII.), Rosina Ferrari

³ Sestavljali so jo Francesco della Torre, Francesco de Simon-Sternfels, Atanasio de Grazia in Ferdinando d'Attems (Planiscig 1881: 35).

⁴ Tak primer predstavljajo koncerti, ki so bili posvečeni rojstnemu dnevu avstrijskega cesarja Ferdinanda I. Za priložnost cesarjevega obiska v mestu (16. in 17. september 1844) pa je bila izvedena kantata skladatelja in libretista Temistocla Solere (sicer bolje poznana kot libretista Verdijevega *Nabucca*), ki je delo zložil prav za to priložnost.

(Giovanna Seymour), Andrea Giordani (Lord Rochefort), Filippo Tati (Lord Riccardo Percy), Antonio Favretto (dvorni uradnik) in Giuseppina Strepponi (Anna Bolena). Za scenografijo je poskrbel Pietro Venier iz Verone, glasbeni vodja je bil Giuseppe Magagnini, član akademije filharmonikov iz Bologne, na mestu prve violine in dirigenta orkestra pa je nastopil lokalni glasbenik Procopio Frinta (ASPG, Registro di tutti gli Spettacoli 1740–1903).

Izmed naštetih imen posebej izstopa nosilka naslovne vloge Giuseppina Strepponi (1815–1897), ki so jo časopisi že takrat opisovali kot vzhajajočo operno zvezdo. V goriški postavitvi je nastopila na začetku svoje pevске kariere, pri devetnajstih letih. Manj kot leto pred tem je končala šolanje petja in čembala na milanskem glasbenem konservatoriju, kamor je bila sprejeta pri petnajstih letih. Decembra 1834 je v Adriji dočakala svoj gledališki debi v Riccijevi operi *Chiara di Rosenberg*, njen izjemen uspeh v Trstu z začetka leta 1835 (nastopila je kot primadona v Rossinijevi *Matilde di Shabran* in Donizettijevi *Anni Boleni*) pa je še dodatno spodbudil njeno kariero. V tamkajšnjem *Teatro Grande* je od leta 1827 kot pomočnik direktorja deloval njen oče Feliciano Strepponi (1797–1832), sicer skladatelj in dirigent. Leta 1842 je bila prva sopranistka, ki je nastopila v vlogi Abigaille v Verdijevem *Nabuccu* in v dvorani sprožila stoječe ovacije. Z *Nabuccom* je skladatelj dosegel prvi viden uspeh, poznanstvo med skladateljem in pevko pa je pozneje preraslo v ljubezensko razmerje, saj je bila Strepponijeva od leta 1848 Verdijeva spremljevalka, od leta 1859 pa tudi žena. Pevsko kariero, ki jo je v veliki meri posvetila vlogam iz Donizettijevih oper, je zaključila leta 1849 (Treccani: Giuseppina Strepponi).

Čeprav zaenkrat nimamo dostopnih zapisov, ki bi pričali o tem, kako se je Strepponijeva odrezala na goriškem odru, lahko o nivoju njenih nastopov sklepamo iz številnih

sočasnih kritik, ki so se v časopisih začele redno pojavljati prav leta 1835. Te so poleg pevkinega glasu pogosto izpostavljale njen fizični izgled. Oboje je povsem očaralo občinstvo. Tako je na primer približno tri mesece po goriški *Anni Boleni*, novembra 1835, časopis *L'Apatista* po premieri komične opere *Nina pazza per amore* Pietra Antonia Coppole o Strepponijevi, ki je pela naslovno vlogo, poročal: »Kako ljubka ženska je ta Strepponijeva! Kako lepe oči, kako lepe ustnice, kako elegantna oseba [...] Benečani zelo redko pripeljejo svoje aplavze do točke fanatičnosti; vendar tokrat je Strepponijeva v gledališče resnično prinesla fanatizem. Prvi večer je pela zelo dobro, drugi še boljše in s takšnim napredovanjem se bo gotovo približala popolnosti.«⁵

Po pevkinem nastopu v Bellinijevi *Sonnambuli* v veronskem Filharmoničnem gledališču (*Teatro Filarmonico*) 3. oktobra 1835 je časopis *Il Pirata* o Strepponijevi in njenih sopevcih, ki sta nastopila tudi v goriški postavitvi *Anne Bolene*, zapisal: »Kar se tiče treh že dobro poznanih virtuosov, gospe Giuseppine Strepponi in gospodov Tati ter Cevaceppi, so vloge, ki so jim bile zaupane, odpeli pričakovano mojstrsko in inteligentno; aplavzom in klicem na oder ni bilo konca. Strepponijeva pa se je še posebej odlikovala v svoji kavatini⁶ in adagih, ki jih je izvajala po nareku sodobne pevске šole.«⁷

⁵ »Che cara donnina è questa Strepponi! Che begli occhi, che belle labbra, che elegantissima persona! [...] I Veneziani sogliono raro assai portar al fanatismo gli applausi; pur questa volta la Strepponi in teatro produsse veramente fanatismo. Cantò assai bene la prima sera, meglio la seconda e con questa progressione accrescente toccherà senza dubbio il perfetto.« (*L'Apatista*, 17. 11. 1835)

⁶ Ita. *cavatina*: predstavitvena arija v operi.

⁷ »E in quanto ai tre già conosciuti virtuosi, signora Giuseppina Strepponi, e signori Tati e Cavaceppi, sostennero le parti ad essi affidate con quella maestria ed intelligenza che loro son proprie; gli applausi e le chiamate furono senza fine. Ma dove particolarmente si distinse la Strepponi fu nella sua cavatina, ed in quella negli adagi, eseguiti secondo i dettati della scuola moderna.« (*Il Pirata*, 9. 10. 1835)

Manj kot leto dni pozneje, 12. junija 1836, je o Strepponijini interpretaciji Elvire iz Bellinijevih *Puritancev* v Mantovi pisal časopis *Il Gondoliere*: »Kakšna izraznost v dejanjih, kakšna neizrekljiva ljubkost, kako veličastno petje! Nismo zmožni splesti krone, ki bi je bila vredna. Rečemo lahko le, da če bo še naprej tako vestno vadila, se bo lahko nekega dne kosala z največjimi pevkami stoletja.«⁸

V vlogi Elvire je Strepponijeva 20. aprila 1839 debitirala tudi v milanski *Scali*. Po premieri je milanski časopis *Glissons, n'appuyons pas* poročal: »Strepponi, mlada, nežna in nova pevka na tem odru, ima glas, ki je, če že ne izjemno prijeten in močan, prelep v visokih tonih in izjemno okreten. Njeno petje je klasično [...] Strepponijeva poje sproščeno, na trenutke morda nekoliko preveč, vendar vselej drži, da je umetnica številnih odlik, obdarjena z inteligenco in zna vzbuditi strast in naklonjenost v vlogi, ki jo poje.«⁹

Slava in ugled Strepponijeve sta bržkone prehitela dejanski prihod pevke v Gorico in med ljubitelji glasbe vzbudila visoka pričakovanja prav zaradi uspehov, ki jih je žela v bližnjih mestih. Tik pred goriško Anno Boleno je z isto opero namreč med sejmom San Lorenzo nastopila tudi v videmskem *Teatro Sociale*, kjer je že požela uspeh (Grasso 1996: 58). Njena operna kariera je polno zacvetela šele po nastopu v Gorici. Postala je izredno priljubljena tako med občinstvom kot tudi med

opernimi direktorji, ki so si prizadevali, da bi jo angažirali za svoje predstave. V prvih petih letih svoje pevske kariere je nastopila v več kot petindvajsetih gledališčih, med katerimi gre izpostaviti odre na Dunaju, v Benetkah, Brescii, Mantovi, Bologni, Rimu, Torinu, Firencah in Milanu (Grasso 1996: 58).

Po letu 1835 se pevkino ime v Gorici ne pojavlja več, saj goriško gledališče verjetno ni bilo dovolj premožno, da bi gostilo tako velike operne zvezde. Giuseppina Strepponi sicer ni bila edina vzhajajoča pevska zvezda, ki je v zgodnjih letih svoje kariere nastopila v Gorici. Registri gledališča in napovedni lepaki namreč omenjajo tudi imena nekaterih drugih pevk in pevcev, ki so si pozneje z nastopi v najpomembnejših evropskih gledališčih zgradili uspešne pevske kariere. Mednje na primer spada sopranistka Carolina Gabbi (1820–?), rojena v Parmi, ki je v Gorici nastopila 26. februarja 1842 v vlogi Elise v Riccijevi operi *Chi dura vince (Il Pirata, 8. 3. 1842)*. Iz takšnih in podobnih opernih sporedov gre navsezadnje razbrati, da je goriško gledališče kljub svoji majhnosti lahko gostilo vrhunske zasedbe pevskih solistov, ki so gotovo pripomogli k prvovrstnim opernim izvedbam ter s tem tudi k pestri glasbeni podobi mesta in okolice.

VIRI IN LITERATURA

Arhivski viri:

ASPG – Archivio Storico Provinciale di Gorizia, Fondo Teatro di Società (1780–1933) in Fondo Musicale (18.–19. stoletje)

Registro di tutti gli Spettacoli dati al Teatro Bandeu ora di Società in Gorizia dal 1740 al 1903, con aggiunte e integrazioni di Ernesto De Bassa, rokopis hranjen v ASPG, Fondo Teatro di Società, busta 1095.

⁸ »Quale espressione negli atti, quale ineffabile dolcezza, quale soavità di canto! Troppo ardua per noi saria l'impresa il tesserle corona degna di lei. Basti il dir solo, che ove ella continui, indefessamente studiando, nell' intrapresa carriera, giungerà un di al grado di emular le più grandi cantanti del secolo.« (*Il Gondoliere*, 12. 6. 1836)

⁹ »La Strepponi, giovane, gentile e nuova cantante per queste scene, ha voce se non sommamente aggradevole e robusta, bella molto negli acuti ed agilissima. Il suo canto è classico [...] L'azione della Strepponi è sciolta, e qualche volta forse un po' troppo; ma è sempre vero che la Strepponi è un'artista di molti meriti, fornita di fina intelligenza, e che sa far sentire la passione e l'affetto che dominano nella parte da lei sostenuta.« (*Glissons, n'appuyons pas*, 24. 4. 1839)

Literatura:

Abbate, C., Parker, R. 2022: *A History of Opera*. New York / London: W. W. Norton & Company.

Arbo, A. 1990: »Il melodramma al teatro "Bandeu".« V: *Studi goriziani*, 71, 7–37.

Arbo, A. 1998: *Musicisti di frontiera: le attività musicali a Gorizia dal Medioevo al Novecento*. Monfalcone: Edizioni della Laguna / Gorizia: Comune.

Ashbrook, W. 1982: *Donizetti and his Operas*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cossar, R. M. 1935: »Artisti e artigiani del teatro di Gorizia nei suoi due secoli di vita.« V: *La Porta Orientale*, 5, 145–360.

Grasso, G. 1996: »Giuseppina Strepponi a Gorizia.« V: *Studi goriziani*, 84, 55–58.

Grasso, G. 1999: *Prestigiose presenze musicali a Gorizia: L'attività concertistica strumentale nell'Ottocento*. Gorizia: Istituto giuliano di storia.

Makuc, N. 2015: »Deželna zavest in njeno prebivalstvo na obmejnem prostoru.« V: *Izvestje*, 12, 5–9.

Makuc, N. 2019: »Vključujoča deželna identiteta večjezične historične Goriške v novem veku.« *Izvestje*, 16, 7–9.

Monaldi, G. 1907: *Cantanti Celebri del secolo XIX*. Roma: Nuova Antologia.

Pillon, L. ur. 1991: *Ottocento goriziano: Una città che si trasforma*. Gorizia: Editrice goriziana.

Planiscig, A. 1881: *Cenni cronistorici sul Teatro di società di Gorizia*. Gorizia Č [s. n.].

Russo, P. 2015: »L'opera di una tragicienne. Anna Bolena per Giuditta Pasta.« V: *Anna Bolena: Una regina in trappola*. Brescia: Grafiche Artigianelli.

Časopisni viri:

L' Apatista, 17. 11. 1835.

Il Pirata, 9. 10. 1835.

Il Gondoliere, 12. 6. 1836.

Glissons, n'appuyons pas, 24. 4. 1839.

Spletni viri:

Spletni vir 1: Treccani, Dizionario Biografico degli Italiani. Volume 94 (2019). Rizzo, Dino. Strepponi, Giuseppina. [https://www.treccani.it/enciclopedia/giuseppina-strepponi_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/giuseppina-strepponi_(Dizionario-Biografico)/) (dostop: 30. 9. 2024).